

Államalapítás államalapítók nélkül. Belső-Svájc politikai és gazdasági élete az 1300-as években

A második világháború végéig Svájcban lehetetlen vállalkozás lett volna megkérdőjelezni a korábbi évszázadok patrióta szellemiségű történelmi interpretációit. *Aegidius Tschudi* (1505–1572), *Johannes Müller* (1752–1809) mint újkori történétírók, vagy a két világháború közötti korszak legendás zürichi professzora, *Karl Meyer* kivétel nélkül ragaszkodtak az évszázadok során Svájc kialakulásával kapcsolatos tradicionális történelmi kép ápolásához és továbbadásához. Ezzel szakítva, *Roger Sablonier*¹ tanárához, *Marcel Beckhez* hasonlóan kihívás elé állította az évszázadok folyamán a svájci iskolákban, múzeumokban, a politikai szintén és a médiában jelen lévő, alig változó történelmi toposzokat. E többévtizedes kutatómunka eredményeinek szintézisét veheti kézbe az olvasó, amit egyes svájci értékelések a régóta esedékes történelmi perspektíaváltás módszertani szempontból példamutató alpművének tartanak.²

Bevezetőjében a szerző az alapítási korszak vizsgálatának új szempontjait ismerteti, majd hat fejezetre bontva, a zürichi egyetemen tartott előadásainak anyagát is felhasználva tárgyalja a következő témákat: 1. a nemesi társadalom helyzetét és változásait, 2. az alpesi régió kolostorainak és parasztságának politikai és gazdasági jellegű konfliktusait, 3. az észak-alpesi régió városainak (Luzern, Bern, Zürich) kapcsolatát az Alpoktól délre fekvő területekkel, 4. a Német-Római Császárság és az „Erdőkantonok” kapcsolatrendszerét, 5. a morgarteni csata és az 1315-ben megkötött szövetség új értelmezési keretét, végül 6. a svájci állam alapításának alapokmányaként számon tartott 1291. évi oklevél modern szempontú vizsgálatát és kritikai értékelését.

1. Meyer, Beck és Sablonier mindhárman a Zürichi Egyetem Történeti Szemináriumán a Középkori Tanszék vezetőjeként oktattak és kutattak. Roger Sablonier (1941–2010) munkásságáról In: Schweizerische Zeitschrift für Geschichte 60(2010) Nr. 4. 494–497. p.

2. További recenziók olvashatók: In: Sehepunkte Rezensionenjournal für die Geschichtswissenschaften Ausgabe 9(2009) Nr. 7/8 von Andreas Meyer, valamint Clio-online und H-Soz-u-Kult von Kerstin Hitzbleck, Uni Bern. <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen>.

Belső-Svájc³ középkori nemesi társadalmának kutatása hosszú ideig a svájci történettudomány elhanyagolt területe volt. A korábbi történetírói törekvéseket elsősorban a feudalizmus szempontú kritikai megközelítés és a XIX. századból eredeztethető politikai-szociális nyelvezet jellemezte. A történész véleménye szerint mára meghaladottá váltak azok a korábbi klisék, amelyek a helyi konfliktusokban a nemesi vezetők elleni paraszti megmozdulást láttatják, hangsúlyozva ezekben az egyenlő paraszti közösségek szolidaritását és szabadság iránti vágyát (lásd Tell Vilmos történetét). Az alapvető konfliktusvonalak Sablonier véleménye szerint nem a helyi elit és a paraszti társadalom között húzódtak, hanem sokkal inkább a helyi elit (Habsburgok, Attinghausenek, Rapperswilek, Hombergerek) képviselői közötti hatalmi harcról volt szó a Rapperswil-család kihalása nyomán keletkezett hatalmi vákuum betöltésére. Ebben a hatalmi küzdelemben jutott fontos szerephez Schwyz, Uri és Unterwalden közösségeinek támogatása. A szerző továbbá arra is nyomatékosan felhívja a figyelmet, hogy 1300 körül Belső-Svájc a világi nemesség által rendkívül hézagosan uralt terület volt (57. o.).

Ezzel szemben mind politikai, mind gazdasági tekintetben jelentős befolyással bírnak a kolostori közösségek. A helyi uralmat elsősorban a zürichi Frauenmünster, Einsiedeln és Engelberg bencés kolostorai, a ciszterci Wettingen, a johannita Bubikon vagy Wädenswil gyakorolják. A kolostori gazdálkodók és a helyi parasztság közötti érdekellentétek egyik fő oka a legelőgazdálkodás módjának változásában, a szarvasmarhatartás intenzívebbé válásában rejlik, ami a tradicionális kisparaszti állattartás megszűnését eredményezi. A XIII. század közepétől terjedő kereskedelmi célú nagyállattartás és az ehhez kapcsolódó új hasznosítási formák (Schweigenwesen) mind az Alpoktól délre fekvő területek, mind pedig a svájci városok élelmszerűségében bekövetkezett növekedésének a következményei (67. o.).

Az észak-alpesi régió városai számára felértékelődik a belső-svájci régió a XIII. század folyamán. Zürich, Bern és Luzern városai mind érdekeltek a Gotthard-hágón keresztül vagy a Vierwaldstätter-tón zajló kereskedelem biztonságos lebonyolításában. Sablonier szerint jól érzékelteti a kapcsolatok megváltozását a három öskanton bevonása az 1327-ben kötött Városszövetségbe. A városok és a belső-svájci régió között megkötött szövetségek, a birodalmi jogok egyre gyakoribb írásba foglalása mögött szintén a régió biztonságának növelése állhatott (93. o.).

A Német–Római Császárság és az öskantonok kapcsolatában a különállás igénye a XV. századi svájci krónikákban fogalmazódik meg először. Tény,

3. Vierwaldstätter-tó és környéke

hogy a XII–XIV. század fordulóján feltűnően gyakori a királyi kiváltságok adományozása, aminek háttérében többségében a katonai segítségnyújtás római király által történő honorálása állt. Bár a XIX. század történétírói törekvései az alapítás és alkotmányos különállás kiemelését és bizonyítását tartották elsődlegesnek, a korabeli szereplők számára a fő célt mégis a szövetséggel létrehozott béke biztosítása képezte. A történész úgy véli, hogy a középkorban politikai struktúrával nem rendelkező öskantonok XIX. századi értelemben vett alkotmányos önállósággal 1291-ben még bizonyosan nem rendelkeztek, ez feltehetően 1309-től állhatott fenn. A három öskanton önállóan fellépő politikai egységként csak 1327–1328-tól ragadható meg a források alapján (184. o.).

Az 1315. november 15-én vívott morgarteni csatát és az 1315. évi szövetséget az Esküszövetség korai történetében kiemelkedő eseményként tartják számon. A XIX. században keletkezett csataleírások számos színes és fantáziadús részlettel gazdagították az eseményeket, kiemelve Schwyz katonai sikereit az ősellenség Habsburg Leopold emberei ellen, a korabeli svájci gyalogsági taktika csúcsteljesítményét, mindezt annak ellenére, hogy a mai napig lehetetlen a források alapján meghatározni a csata pontos helyét és rekonstruálni katonai eseménytörténetét. Sablonier vitatja azt a korábban keletkezett történelmi toposzt, miszerint a morgarteni csata nem volt más, mint egy Habsburg-támadás az Esküszövetség ellen és Schwyz elfoglalására tett kísérlet. Meggyőződése szerint a morgarteni csata nem értékelhető Habsburg-hadjáratként, sokkal inkább a hatalom legitimálására és a jelenlét demonstrálására irányuló törekvésként az I. Habsburg Albert halálát követő bizonytalan hatalmi helyzetben. A Habsburg-igények elsősorban nemesi konkurensaik érdekeit kereszteztek és főként az adószedés jogának megszerzésére irányultak. A Habsburgok az Esküszövetség ellenfelévé csak 1400 után váltak (159. o.).

Végül ami a svájci államalapítás forrásdokumentumát illeti, Sablonier kutatásainak eredményei a következőképpen összegezhetők. Az 1291. évhez kötött oklevélben nincs szó szabadságról, ellenállásról és államalapításról. A három öskanton között megkötött szövetség a vezető elitek megállapodása volt a béke biztosítására. Az ilyen típusú, a hűbéri konfliktusok rendezésére irányuló megállapodás birodalmi viszonylatban bevett szokás a korban. A szerző fontosnak tartja kiemelni, hogy ezen szövetségi oklevél sem konkrét személyeket, sem helyszíneket nem említ. Nem azonosítható egyértelműen minden szerződő fél sem. Nem kizárt, hogy a jelentős befolyással bíró Schwyz és Uri mellett a harmadik szerződéses partner nem Unterwalden, hanem Urserental volt (174–176. és 181. o.). A három esküszövetségi férfi

által, a Rütlin tett eskü mítosza a XVI. században keletkezett, írott források alapján pedig nem bizonyítható.⁴

Bizonytalan továbbá az oklevél pontos keletkezési ideje is. Azt a korábbi feltételezést, miszerint keletkezése a XVII. századra tehető, a szénizotópos kormeghatározás eredményei már megcáfolták. A felhasznált pergamen kora nagy valószínűséggel 1260–1312 közé, kisebb valószínűséggel 1380 körülre tehető. A történész kutatási eredményei alapján úgy gondolja, hogy az 1291-ben kötött szövetséget egy nagy valószínűséggel 1309-ben keltezett, visszadatált oklevél alapján ismerjük. Feltűnő módon az 1291. évi szövetségkötésre hosszú ideig nem utaltak a később keletkezett források, az oklevél széleskörű ismertsége és alapító okmányként történő interpretálása az 1891. évi jubileumi eufóriának köszönhető (169–172. o.).

A szóban forgó szövetséget létrehozó Schwyz, Uri és Unterwalden őskantonokról az oklevél alapján az tudható, hogy ezek nem közösségként, politikai szereplőként, hanem földrajzi helyként (Täler-völgyek) jelennek meg. A szövetségi oklevelekben illetve királyi kiváltságlevelekben előforduló „lender” kifejezés az 1309 óta létező birodalmi helytartóshoz („Waldstätte” = három őskanton) való tartozást jelenti, az esküszövetségi tag/személy (Eidgenosse) kifejezés pedig különböző típusú személyi kapcsolati rendszerre utal. 1291-ben történő államalapításról, különállásról tehát semmiféleképpen nem beszélhetünk – vallja a történész.

Roger Sablonier bevallott célja – Tell Vilmos történetét leszámítva – nem a mítoszok lerombolása, hanem olyan a XIX. század folyamán a nemzet egységesítésében kulcsszerepet játszó alkotmányos legendák korrigálása, mint a svájci Esküszövetség kialakulása egy belső svájci magból, a három őskanton szövetségéből. Az elmúlt évtizedek svájci történettudományi kutatásai bizonyították, hogy ez a folyamat egy hosszabb fejlődés eredményeként a XIV–XV. század folyamán ment végbe.

E kötet több erénye közül szeretném kiemelni egyrészt a forrásdokumentumok gazdagságát és megjelenítésének magas színvonalát, másrészt a függelékben elhelyezett VII. Henrik és Bajor Lajos által kibocsátott királyi kiváltságlevelek rendkívül informatív, teljes listáját és forráskritikai értékelését (218–229. o.). A munkát fogalommagyarázat, egy terjedelmes végjegyzetapparátus valamint szakirodalmi lista zárja. Bár a kötet négy éve látott napvilágot, a szerző kutatásainak részeredményei pedig az 1990-es

4. Rütli legendájára és a „völgyek közötti véd- és dacsövetségre” utal Kajtár István: Egyetemes állam és jogtörténet. Dialóg Campus Kiadó Pécs, 2005. 253–254. p.

évektől különböző publikációkban⁵ már megjelentek, mégis érdemes felhívni rá a magyarországi szakmai és laikus közönség figyelmét, hiszen a rendszerváltást követő évek új magyar egyetemi tankönyveiben,⁶ egyetemi és főiskolai szakdolgozatokban még mindig csak a XIX. század historiográfiai hagyományai köszönnek vissza Svájc történelmével kapcsolatosan.

Roger Sablonier: Gründungszeit ohne Eidgenossen. Politik und Gesellschaft in der Innerschweiz um 1300. (Államalapítás államalapítók nélkül. Belső-Svájc politikai és gazdasági élete az 1300-as években) hier+jetzt, Verlag für Kultur und Geschichte Baden, 2008. 285 p.

Gyarmati Enikő

5. A szerző korábbi, a témához kapcsolódó publikációiból kiemelve két példát: 1. *Der Bundesbrief von 1291, eine Fälschung? Perspektiven einer ungewohnten Diskussion.* In: Die Entstehung der Schweiz: vom Bundesbrief 1291 zur nationalen Geschichtskultur des 20. Jahrhunderts. Schwyz, 1999. 127-146. p. 2. *1315 — ein weiteres Gründungsjahr der Eidgenossenschaft? Der Bundesbrief von 1315.* In: *Geschichtsfreund* 160(2007) 11-24. p.

6. Lásd Svájc kialakulása: In: Katus László: A középkor története. Bp., 2001., 365. p.